

nr. E 5970; TK, TD, nr. 43, vr. 140^a-141^b; Ksenofon, *Anabasis: Onbinlerin Dönüşü*, V/5 (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1939, s. 17; Strabon, *Coğrafya*, XII/1-3 (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1969, s. 32-33, 47; Esterâbâdî, *Bezm ü Rezm* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 485; J. Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında: 1394-1427* (trc. Turgut Akpınar), İstanbul 1995, s. 102; Clavijo, *Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1975, s. 60; Âşık Mehmed, *Menâzürü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 616, II, vr. 30^a; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 431; a.e., *Osterreichische Nationalbibliothek*, nr. mxt. 389, vr. 160^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 79-80; Tournefort, *Relation d'un voyage du Levant*, Paris 1717, II, 221-222; X. Hommaire de Hall, *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris 1854, II, 370-373; J. A. Cramer, *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford 1832, I, 281-282; Texier, *Küçük Asya*, III, 149-150; P. M. Bıjškıyan, *Karadeniz Kıtılları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1969, s. 37-38; Şânîzâde, *Tarih*, İstanbul 1246, I, 305; Cuinet, I, 64-78; *Trabzon Vilâyeti Salnâmesi* (1311), s. 231-240; a.e. (1319), s. 247-248; a.e. (1869) (haz. Kudret Emiroğlu), Ankara 1993, I, 139; a.e. (1870), II, 183; a.e. (1871), III, 199, 207; a.e. (1872), Ankara 1994, IV, 199, 207; a.e. (1873), Eskişehir 1995, V, 175, 183; a.e. (1874), VI, 181, 189; Tirebolulu H. [Hüseyin Avni] Alpaşlan, *Trabzon İli Laz mı Türk mü*, Giresun 1339; Sacit Karabrahiimoğlu, *Giresun*, Ankara 1969; *Giresun İ Yılığ* (1973), tür.yer.; A. Bryer - D. Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, Washington 1985, s. 126-134; Elizabeth Zachariadou, "Trebizond and the Turks (1352-1402)", *Romania and the Turks C. 1300-C. 1500*, London 1985, s. 343-344, 348, 355; R. Gökçen, *Giresun ve Karadeniz Bölgesi*, İstanbul 1987; *Giresun* (haz. Giresun Belediyesi), İstanbul 1987; S. Çakır - M. Erbaş, "Giresun'da Kentleşme ve Kentel Yerleşmenin Kademelenmesi", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi: Bildiriler*, Samsun 1990, s. 24-43; P. Counillon, "Arrien et Kérasous: un cas de toponymie rétroactive", a.e., s. 493-500; Sabahattin Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, Ankara 1991, s. 70-71; Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992, tür.yer.; Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat* (doktora tezi, 1993), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, tür.yer.; Mesut Çapa, *Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele*, Ankara 1993, tür.yer.; Recep Akın, *Yeşil Giresun ve Şirin İççeleri*, İstanbul 1995; Münir Aktepe, "Tuzcu-oğulları İsyanı", *TD*, III/5-6 (1953), s. 28; M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livâsı ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *TTK Bellekten*, XXX/102 (1962), s. 328-335; A. Bryer, "Greeks and Turkmens: The Pontic Exception", *Dumbarton Oaks Papers*, XXIX (1975), s. 131, 132-133; Feridun M. Emecen, "XV-XVI. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler", *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, IV, Samsun 1989, s. 157-166; *Kâmüsü'l-â'lâm*, V, 3935-3936; Ruge, "Kerasus", *RE*, XI/1, s. 264-265; Besim Darkot, "Giresun", *İA*, IV, 789-790; X. de Planhol, "Giresun", *EJ*² (İng.), II, 1114.

FERİDUN EMECEN

GİRİFT

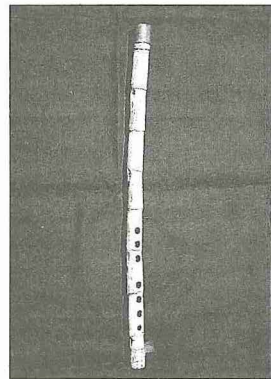
(گرفت)

Türk müzikisinde kullanılan nefesli bir saz.

Farsça'da "birbirine bağlı, iç içe girmiş, karışmış" anlamına gelen girift kelimesi, ney gibi kamıştan yapılmış nefesli bir sazın adıdır. Birçok eserde neyin bir çeşidi olarak anılır. Yapısı itibariyle ney ailesindeki bolâhenk nisfeyeden de küçük olup (520 mm.) yaklaşık şah (858 mm.) ve dâvud (910 mm.) neylerin yarısı uzunluğundadır. Suriye'de kiraft, Mısır'da nây-i ciraf şeklinde kullanılan kelimeler giriftten bozmadır.

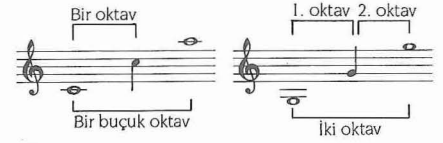
Girift, ney gibi yan tutularak aynı dudak ve baş pozisyonu ile üflenir. Manda boynuzundan yapılan ve sazın boğaz boğumu denilen baş tarafına takılan başpâre vasıtası ile nefes sazın içine üflenir. Ney ve girifti başpâre takarak üflemek ise sadece Türk neyzenlerine mahsus bir usuldür. Giriftin neye göre ses alanı dar, parmak pozisyonları daha güç ve farklıdır. Bu bakımdan iyi bir icrada dudak ve parmak kabiliyetinin önemi büyüktür. Esasen bu saza girift adı oldukça güç olan icrasından dolayı verilmiş olmalıdır. Ancak boyunun kısa oluşu sebebiyle taşımadaki kolaylığından dolayı bazı neyzenler tarafından tercih edilmiştir.

Boyu, boğumlarının sayısına ve uzunluğuna göre değişen girift genellikle altı boğumlu ise de dört, beş, yedi ve dokuz boğumlu olanları da vardır. Sazın ön yüzünde 3 + 3 + 1 = 7, arkasında bir adet olmak üzere toplam sekiz perde deliği bulunmaktadır. Parmakların delikler üzerindeki hareketleriyle çalınan giriftin öndeki altı deliği yukarıdan itibaren aynı eksen üzerinde, en alttaki yedinci delik ise biraz yana, sol tarafa doğru açılmıştır. Girifti neyden ayıran en önemli özelliklerden biri bu yedinci deliktir. Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki

Girift

giriftin uzunluğu 39,5 cm. olup aşağıdan yukarıya dokuz boğumunun ölçüleri şöyledir: 1. boğum 3,8 cm., 2. boğum 5 cm., 3. boğum 5 cm., 4. boğum 4,7 cm., 5. boğum 4,4 cm., 6. boğum 4,6 cm., 7. boğum 4,7 cm., 8. boğum 4,5 cm., 9. boğum 2,8 cm. Boyunun kısıllığına rağmen neyden daha boğuk ve buruk bir ses rengine sahip olan giriftin ses alanı bazılarında bir buçuk (kaba çârğâh do-muhayyer la), bazılarında ise iki oktavdır (kaba rast sol-gerdâniye sol).

Girift üfleyen sanatkâra giriftzen adı verilir. Osmanlı devrinde saraydaki küme fasıllarında bazan ney, bazan girift kullanıldığı bilinmektedir. XVIII. yüzyıldan itibaren daha çok rağbet gördüğü anlaşılan bu sazi ustaca kullanımları ile tanınan müzikişinaslardan Mehmed Nûri Efendi, Musâhib Said Mehmed Efendi, Üsküdarlı Rızâ Bey, Hacı Fâik Bey ve Âsım Bey bilhassa zikredilmelidir. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'na yüzbaşı rütbesiyle katılan Âsım Bey, taşınması kolay olduğundan hocası Neyzen Sâlim Bey'in kendisine hediye ettiği giriftle ilgisini savaşa rağmen devam ettirerek bu sazi ismiyle bütünleştirip Giriftzen Âsım Bey diye şöhret kazanmış ve giriftin en son üstadı olarak kabul edilmiştir.

Girift, uzun zamandan beri üfleyeninin bulunmaması sebebiyle günümüzde âdetâ unutulmuş bir saz olarak sadece bazı müze ve özel koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir. Ancak bu önemli sazın yeniden Türk müzikisine kazandırılması büyük bir hizmet olacaktır.

Türk edebiyatında sazları konu alan şiirlerde girifte de yer verilmiştir. Nâbî'nin, "Nâm-âver iken girift ile mey / Çaldı galebe girift ile ney" beytiyle Enderunlu Vâsıf'ın, "Feryâd-ı girift olsa da dünyâda müessir / Nây-ı dil-i nâlânıma nisbet ne düdüktür" beyitleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Girift kelimesi müzik dışında bazı sanat dallarında da kullanılmaktadır. Motifleri birbirinin içine girmiş tezyinat tarzına girift denildiği gibi hat sanatında satır ve istifi çok sıkıştırılmış, harfleri birbirine geçmiş ve üst üste binmiş olan yazıya da "girift yazı" adı verilmiştir. Bu tür yazı sülûs, ta'lik, rik'a gibi başlı başına bir yazı çeşidi olmayıp bu yazıların girift biçimde yazılışından ibarettir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ergun, *Antoloji*, II, 512, 632; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 76-80; Kâzım Uz, *Musiki İstîlâhatı* (nşr. Gültekin Oransay), Ankara 1964, s. 27; Rauf Yekta, *Türk Musikisi*, s. 92; Ayhan Sarı, *Geleneksel Türk Müziği Çalgıları* (yüksek lisans tezi, 1985), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 216; C. Fonton, *18. Yüzyılda Türk Müziği* (trc. Cem Behar), İstanbul 1987, s. 78; Rüşen Ferid Kam, "Giriftzen Asım Bey", *Radio Mecmuası*, sy. 74, Ankara 1948, s. 9; Etem Rûhi Üngör, "Girift", *MM*, sy. 244 (1969), s. 4-5; Hedwig Usbeck, "Türklerde Musiki Aletleri", a.e., sy. 250 (1969), s. 29; Süleyman Erguner, "19. Asır Neyzenleri", *KAM*, XXII/1 (1993), s. 50, 52, 57-58, 66; "Girift", *SA*, II, 633; "Girift", *TA*, XVII, 376-377; Pakalın, I, 671-672; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 154; Öztuna, *BTMA*, I, 308; Nuri Özcan, "Asım Bey, Giriftzen", *DİA*, III, 476-477.

SÜLEYMAN ERGUNER

GİRİFTZEN ÂSİM BEY

(bk. ÂSİM BEY, Giriftzen).

GİRİT

Akdeniz'in Kıbrıs'tan sonra en büyük adası.

Batı dillerinde Krete, Creta, Crète şeklinde yazılan ve Araplar'ın İkrîtiyye, Akritiş, İkrîdiş, İkrîtiş adını verdikleri Girit adası Akdeniz'i Ege denizinden ayıran bir konumda olup 8259 km² büyüklüğündedir. Batı-doğu istikametinde uzunluğu yaklaşık 260 km., genişliği ise 15-50 km. arasında değişmektedir. Yüzy şekilleri açısından oldukça parçalanmış olan ada, Mora yarımadası ile Anadolu'nun güneyindeki Toros sıradağları arasında bir bağ oluşturmaktadır. En yüksek dağları Ak dağlar (Leuka Orè, Aspra Vouna, Madaras, 2482 m.) ve İda'dır (Psiloritis, 2498 m.).

Adanın kuzey ve güney kıyıları arasında fizikî coğrafya açısından olduğu kadar beşerî ve iktisadî coğrafya açısından da farklılıklar göze çarpar. Güneyde dağlar denize doğru dik bir şekilde indiği halde kuzey kenarında kademeli bir biçimde iner ve dağlık kesimle kıyı arasına ziraata elverişli bazı küçük ovalar girer. Bu yüzey şekillerinin bir sonucu olarak kuzey kıyıları güney kıyılarına göre ulaşım bakımından daha elverişlidir. Birkaç tabii liman (en önemlisi Suda Limanı) ve başlıca şehir yerleşmeleri (Hanya / Khandia, Kandiye / Herakleion ve Resmo / Rethymnon gibi) kuzey kıyılarda sıralanır. Aynı şekilde yağış durumu

da iki kıyıda birbirinden oldukça farklıdır. Kuzey kıyıda Hanya'da 694 mm. kadar olan yıllık ortalama yağış, adanın güneydoğu kıyısındaki bazı yörelerde 200 milimetrenin de altına düşer. Bu sebeple ziraat daha çok kuzey kıyıları boyunca yaygınlaşmıştır. Kıyılar zeytin ağacı ve keçi boynuzu ağacının yoğunlaştığı kesimlerdir. Alüvyonlarla kaplı olan ovalarda ise (en önemlisi adanın orta kesimlerinde yer alan Mesera ovası) buğday, mısır, tütün, pamuk, turuncgiller ve muz yetiştirilir. Dağlar genellikle çıplaktır. Yer yer halep çamı ve selvi kümelerine rastlanır. Adanın nüfusu son yıllarda 500.000'i aşmıştır.

Tarih. Girit adasının sonradan "asıl Giritliler" olarak ayırt edilmiş olan ilk sâkinleri Küçük Asyalı idiler. Bunlar, milâttan önce 3000 ile 1400 yılları arasında bugünkü Avrupa medeniyetine beşik vazifesini görmüş olan Girit yahut Minos (Kral Minos'un adına izâfetle) diye nitelendirilen kültürü meydana getirmişlerdi. Bu medeniyetin kalıntıları Sir Arthur Evans tarafından, Kandiye'nin biraz ötesinde Knossos'ta yapılan arkeoloji araştırmaları sonunda meydana çıkarılmıştır. İngilizler'in Knossos, İtalyanlar'ın Faistos ve Hagia Triada, Amerikalılar'ın Gournia yöresinde yaptıkları arkeolojik kazılar, Girit adasında milâttan önce 4000 yıllarında Neolitik bir kültürün geliştiğini göstermektedir. Yine milâttan önce III. binyılda başlayan bakır ve tunç devirleriyle bu gelişme Girit'te kendi özel yolundan giderek II. binyılda kısmen Mısır'ın tesiri altında parlak bir dönemde ulaşmıştır.

Milâttan önce 1400 yılında Pelopones'ten gelerek Akkalar ile başlayan ve arkasından Dorlar'ın akınları ile sona eren Yunanlılar'ın istilâ hareketleri görülmektedir. Adanın yerli ahalisini itaat altına alan Dorlar'ın idaresi yerine sonradan birbirleriyle mücadele eden birçok rakip şehir devletleri kuruldu. Bu parçalanma Girit'in siyasî önemini milâttan önce II. yüzyılda sona erdirdi.

Yunanistan Roma hâkimiyetine girdikten sonra Girit bir müddet istiklâlini muhafaza etti. Fakat korsan yatağı olması ve etrafa güvensizlik vermesi dolayısıyla milâttan önce 69 yılında Romalılar adayı zapta giriştiler ve ada milâttan önce 67-66 yıllarında tamamıyla Roma'nın hâkimiyetine geçti. Romalılar Girit'te cârî olan Minos ve Dor kanunlarını kaldırdıkları gibi korsanlığı önlemek için dört oturaktan fazla gemi kullanılı-

masını yasakladılar. Girit'i bir iskân bölgesinden ziyade askerî ve iktisadî bir üs olarak kullanan Romalılar, adadaki hâkimiyetlerini devam ettirmek maksadıyla İtalya'dan eski askerler getirtilip Knossos bölgesine yerleştirdiler. Ziraatın gelişmesine önem verdiler ve bilhassa Mesera ovasında elde edilen tahılın çoğunu Roma'ya nakledip ihraç ettiler. Buğday üretildiği müddetçe Girit onların tahıl ambarlarından biri olarak kaldı. Bu dönemde adada uygulanan vergi usulüne dair bilgi yoktur. Mısır Roma hâkimiyeti altına girdikten sonra Girit adası Barkê (Berka) ve Bingazi eyaletleriyle birlikte bir Roma eyaletini meydana getirdi. Daha sonra Büyük Konstantin tarafından İlyria (Selânik) eyaletine ilhak edildi. Roma İmparatorluğu bölününce Doğu Roma'da kalan bu ada, imparatorluğun İlyricum kısmında Makedonya eyaletinin altı vilâyetinden birini teşkil etti.

Girit'e yönelik ilk Arap akınları Emevîler zamanında oldu. Muâviye döneminde her yıl Akdeniz ve Ege'de deniz seferlerine çıkan Cünâde b. Ebû Ümeyye el-Ezdî kumandasındaki Arap ordusu 53 (673) veya 54 (674) yılında Girit'e bir sefer düzenleyip köy ve kasabaları yağmaladıktan sonra geri döndü. Girit adasına yapılan bu ilk İslâm akınını diğerleri takip etti. İtalya'nın fethinden sonra I. Velîd döneminde (705-715) Akdeniz'deki birtakım adalar (Malta, Mayorka ve Minorca) zaptedildiği sırada Girit adasına da bir miktar kuvvet gönderilerek bazı mevkiiler ele geçirildi. Ancak sonradan ada elden çıktı. Emevîler döneminde yapılan bu akınlar Abbâsîler devrinde de sürdü. Halife Hârûnürreşîd zamanında (786-809) Humeyd b. Ma'yûf el-Hemdâni de Girit'e bir sefer yaparak bazı yerleri zaptetti. Ancak bu adanın tamamıyla fethi, Halife Me'mûn döneminde (813-833) Ebû Hafs Ömer b. İsâ el-Endelüsî tarafından gerçekleştirildi. Endülüs Emevî Hükümdarı Hakem b. Hişâm zamanında Kurtuba'da çıkan isyan üzerine (Rabaz Vak'ası) 202'de (818) Endülüs'ten sürülen binlerce kişinin bir bölümü bir süre İskenderiye'de kaldıktan sonra 212 (827) yılında Me'mûn'un yeni Mısır valisi İbn Tâhir tarafından şehri terketmek zorunda bırakıldılar ve reisleri Ebû Hafs Ömer b. Şuayb el-Bellûtî kumandasında kırk parça gemiyle Girit'e gelerek adayı kademe kademe zaptetmeye başladılar. Bu şekilde Girit'te yerleşen Araplar burada Rabazulhandak (Kandiye) şehrini kurdular.